

ЄВГЕНІЯ ПОДОБНА

ФОРПОСТ ОХТИРКА

Харків
«ФОЛІО»
2023

Передмова

«Дідусь мав 92 роки і був однорукий каліка, але трудився на пасіці, доглядаючи її. Він нагадував мені святих Зосима і Саватія, що були намальовані на образку, який висів під старою липою посеред пасіки. Аж ось одного дня надвечір прийшли якісь озброєні люди, що говорили на чужій мові, і на моїх очах та на очах інших онуків, під наш несамовитий вереск замордували його, а з ним одного сина (а мого дядька). Вони довго штрикали їх штиками і щось допитували, стріляли в лежачі скривавлені тіла з пістолів і реготались... Вони всі гидко лаялись, і під старою липою посеред пасіки, коло ікони святих Зосима і Саватія, все було забризкане кров'ю. Кров все життя стоятиме мені в очах. Це так починалася “варфоломіївська ніч” в тім селі. Таких ночей було багато в Україні, й я, маленький, чув, як люди говорили про них з жахом...».

Ці спогади належать українському письменникові Івану Багрянному. Я випадково натрапила на його памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» буквально за тиждень до початку роботи над цією книжкою. На мій сором, я не знала, що Багрянний народився

в Охтирці, за сучасною номенклатурою на вулиці Грабовського, 61. У цьому ж місті пройшло його дитинство, тут він працював і сюди повертався. Протягом життя Багрянний не раз потрапляв під репресії Кремля: місяці в камері-одиночці, тортури, депортація на спецпоселення, табори. Помер видатний письменник на чужині, у Німеччині, куди вимушено емігрував, рятуючись. Тоді людям, що говорили чужою мовою та гідко ляялися, вдалося захопити не лише Охтирку, але й всю Україну, і тримати її десятиліттями під радянською окупацією.

Цей памфлет Багряного, як і його романи з описами жахиття радянської окупації, викликають відчуття дежавю. Адже сто років потому історія повторилася — тепер вже нащадки тих лайливих вбивць повернулись до Охтирки. Знову — аби знищувати українців і захоплювати їхню землю. Жахливі дитячі спогади Багряного, які ще не так давно здавалися нам далеким і страшним минулим, стали реальністю для багатьох українських дітей. Через ув'язнення і тортури, описані письменником у романі «Сад Гетсиманський», пройшли тисячі сучасних українців з різних куточків країни. Так само як і охтирчанин Багрянний, багато його земляків були, зрештою, змушені тікати за кордон, аби врятувати своє життя.

Але є те, що росіянам повторити не вдалося: цього разу Охтирка ані дня не була під окупацією. Прорвавши державний кордон і рушивши вглиб Сумщини, росіяни навіть уявити собі не могли, що їхні

велетенські колони техніки зупинять так скоро. Охтирка та її захисники, об'єднавшись в один кулак, відбиватимуться так відчайдушно, що вже за місяць росіяни з ганьбою втечуть і з-під міста, і з Сумщини взагалі. Хоча, як покажуть знайдені в росіян документи, вони взагалі не розглядали це місто як перешкоду. Охтирка вражала. Під час активних бойових дій сміливістю, згуртованістю людей та готовністю захищати своє. Після — відкритістю і сміливістю ділитися важкими спогадами.

Ця книжка, напевно, одна з перших спроб зафіксувати те, що відбувалося в Охтирці в кінці лютого і в березні 2022 року. Якщо ви очікуєте побачити тут історичну монографію чи фаховий аналіз бойових дій — поставте її назад на полицю, тут ви цього не знайдете. Також тут несправедливо мало про 93 окрему механізовану бригаду «Холодний яр», яка в перший же день повномасштабного вторгнення відіграла росіян за межі міста, обороняла його, згодом перейшла в наступ і була одним з тих підрозділів, які звільнили Сумщину від російських окупантів. У ті місяці, коли писалася книга, бригада воювала в Бахмуті й ціною неймовірних зусиль тримала його під українським прапором, тож можливості ґрунтовно попрацювати і записати спогади солдатів та офіцерів про бої за Охтирку просто фізично не було. Тому зосередимося на тих подіях та історіях, які відбувалися в самому місті.

23 лютого 2022 року в Охтирці мало чим відрізнялось від будь-якого іншого дня.

Місцевий підприємець Володимир Лисенко разом із сестрою Ольгою Косаревою днями повернулися з Києва: на роковини розстрілу Небесної сотні вони щороку їздили на Майдан вшанувати пам'ять загиблих. У Володимира було багато роботи і планів на найближчі дні.

У 91 окремому Охтирському полку підтримки був святковий настрій — 24 лютого тут мали відзначати день частини, тож готувалися. Чекали в гості командира оперативного командування «Схід», який мав вручити підрозділу мотиваційний прапор.

Військовослужбовиця полку з позивним «Нона» цього дня хворіла — мала високу температуру і взяла лікарняний. З першими чутками про повномасштабну війну вона почала переглядала навчальні ролики з тактичної медицини: хотіла бути готовою до будь-якого розвитку подій. 23 лютого ввечері, в очікуванні чоловіка-офіцера зі служби, вона дивилася новини і їй було тривожно.

Мер міста Павло Кузьменко з самого ранку проводив нараду з військовими, рятувальниками та енергетиками. Цього дня мали початися випробування енергосистеми України в ізольованому від рф та Білорусі режимі. Узгоджували план дій на випадок перебоїв з енергопостачанням. Про війну ніхто не говорив. Ввечері він зустрівся з друзями, а близько 23 години отримав повідомлення, що українську енергосистему успішно від'єднано і все пройшло без ексцесів.

В охтирчанки Валентини Чумак були гості — вона святкувала день народження. Серед тих, хто прийшов привітати, був її єдиний син Сашко.

Охтирчанка Вікторія Сова вклала семирічну доньку Алісу спати. Потім налила собі келих вина і в темряві довго-довго дивилась у вікно. Саме 23 лютого вона говорила з товаришем, який сказав, що повномасштабна війна цілком ймовірно розпочнеться зовсім скоро...

Про те, що повномасштабна війна росії проти України почнеться, усі світові ЗМІ та політики били в набат уже кілька місяців, відколи росіяни почали стягувати війська до кордону України. Призначали різні дати наступу, малювали стрілочки — ймовірно напрямки ударів — на мапі України, прораховували різні сценарії. Але навіть найстрашніші з них не могли передбачити те, що відбудуватиметься після 24 лютого 2022 року.

Протягом лютого ситуація стрімко загострювалася. Західні політики заявляли про початок повномасштабної війни найближчими днями — росіяни стягнули десятки тисяч військових й техніки не лише до українсько-російського та українсько-білоруського кордону, а й на окуповані території Донеччини, Луганщини та Криму. 11 лютого США попередили: Путін остаточно вирішив починати повномасштабний наступ і, ймовірно, він почнеться з бомбардувань та ракетних ударів, після чого відбудеться наземне вторгнення зі

спробою захопити Київ. Декілька країн оголосили про евакуацію своїх посольств. На сході України посились обстріли, зокрема 17 лютого росіяни обстріляли дитячий садочок у Станиці Луганській (під вогонь також потрапили залізнична станція та комунальна інфраструктура — надвечір селище буде частково знеструмленим). Президент США Джо Байден цього дня заявив, що повномасштабна війна в Україні почнеться найближчими днями. Наступного дня на окупованих територіях Донеччини та Луганщини ватажки бойовиків заявили про наміри ЗСУ йти в наступ, увімкнули в Донецьку сирену повітряної тривоги та оголосили евакуацію населення до росії. Втім, йшлося лише про жінок, дітей та літніх людей, чоловіків же примусово мобілізували до мілітарних утворень фейкових республік.

21 лютого 2022 року президент рф владімір путін збирає Раду безпеки. Він визнає свої дітища — окуповані території Луганської та Донецької областей — так звані «ЛНР» та «ДНР» «незалежними державами» і підписує «Договір про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу», де одним з пунктів значилось «здійснення Збройними силами Російської Федерації на території “Донецької (Луганської) народної республіки” функцій із підтримання миру». ЄС, США та Британія у відповідь обіцяють впровадити жорсткі санкції. 22 лютого в Росії відбувається ще одна подія, яка, як і попередня, радше нагадує театральну виставу — Рада Федерації схвалює звернення російського президента

владіміра путіна про використання збройних сил країни за кордоном.

Охтирка в цей час живе своїм звичним життям, хоча в багатьох і з'являється відчуття тривоги — адже до українсько-російського кордону від міста — рукою сягнути. 22 лютого Охтирська міська рада опублікувала перелік адрес можливих укриттів. 24 лютого в Охтирці планували презентувати Модель просторового розвитку міста та провести ті самі випробування енергосистем. У місцевих лікарнях мали продовжити вакцинацію містян від Covid-19. Дорослі планували йти на роботу, діти — у садочки та школи. Це мав бути звичайний день. Коли 23 лютого Охтирка мирно вклалась спати, у кількох десятках кілометрів росіяни вже прогрівали танки, вантажилися на техніку та шикувалися в колони. До початку найкровопролитнішої війни ХХІ століття лишалося кілька годин.

Розділ 1

ПЕРШИЙ ДЕНЬ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Близько четвертої ранку прикордонники, які чергували на КПП «Велика Писарівка» українсько-російського кордону, почули вибухи: росіяни почали масований обстріл. Сумська область зустріла ворога однією з перших, ще затемна. З боку російського міста Грайворон окупанти почали атакувати українських прикордонників, в бік кордону посунули колони російської техніки.

Одночасно зі спробами прорвати державний кордон у різних областях росія завдає масованих артилерійських ударів вздовж кордону та лінії розмежування, а куди не може досягти артилерія, летять ракети. Цей день у більшості українців почався однаково — на світанку вони почули вибухи або подзвонив хтось з родичів, друзів, колег і повідомив одну з найстрашніших у житті новин: «Почалася війна». Близько четвертої ранку задзвонив телефон і в начальника Охтирського гарнізону, командира 91 окремого Охтирського полку підтримки Дениса Дикого. Це був начальник районного СБУ. Він повідомив про обстріли прикордонних пунктів пропуску по всій Сумській області.

«Було зрозуміло: почалася повномасштабна війна. Звісно, ми готувалися до оборони, але були сумніви — чи обмежиться ворог загостренням на сході України, чи буде повномасштабне вторгнення? Пам'ятаю, коли я отримав інформацію, ще раз підкреслив для себе — завжди готуйся до найгіршого! 24 лютого 2022 року розпочався новий етап російсько-української війни, народної війни за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. О 5.00 годині весь особовий склад нашого полку був на робочих місцях. За моєю командою було зібрано всіх керівників силових структур й інших військових формувань для визначення першочергових завдань з оборони міста», — **Денис Дикий** (під час боїв за Охтирку — командир 91 окремого Охтирського полку підтримки, Герой України).

Станом на перший день повномасштабного вторгнення до Охтирського гарнізону входили: 91 окремий Охтирський полк підтримки, арсенал зі зберігання озброєння та підрозділ Національної гвардії України, радіолокаційна рота, районні відділення Нацполіції та Служби безпеки. Також в Охтирці, як і в інших містах, почав формуватися підрозділ територіальної оборони — 154 батальйон 117 бригади ТРО. Важливий момент, який варто особливо відзначити: 91 полк — це інженерний підрозділ. Грубо кажучи, він не призначений для безпосереднього ведення бойових дій і не мав відповідного озброєння, оскільки його основні функції — мінування та розмінування доріг, мостів та місцевості, наведення понтонних переправ через

водойми. З усім тим, зараз він готується до бою — підрозділ був піднятий по тривозі, зібрався на території військової частини і негайно почав отримувати зброю та боєприпаси.

«Напередодні в нас був святковий настрій — 24 лютого ми мали відзначати день нашої військової частини. Ми навіть пісню написали про нашу частину і хотіли її в цей день виконувати, а натомість нас збрали по тривозі. Спершу здавалося, що це був звичайний ранок, але коли дорогою на службу я зайшов у супермаркет, то побачив паніку серед місцевих — вони швидко скуповувались і йшли, дехто навіть не забирав решту на касі. Я поїхав до частини й зрозумів, що ми — на порозі повномасштабної війни. Нам одразу почали видавати зброю. Одним з моїх завдань було виставляти охорону нашої військової частини. У 2014 році, коли почалася війна, ми були розгублені, бо не мали досвіду, а тепер, попри все, реакція наших військовослужбовців була зовсім іншою — ніхто не вагався, не панікував, не тікав, навпаки, всі поспішали отримати зброю, розбирали автомати, “мухи” (РПГ-18. — Авт.) і готувалися зустрічати російські колони», — Євген, військовослужбовець 91 окремого Охтирського полку підтримки.

«Про те, що почалося повномасштабне вторгнення, мені телефоном сказав кум, і що російські танки прорвали кордон і заїхали на нашу територію. Я спершу не повірив: які танки? Але кум сказав, що в прикордонних військах служить його племінник і він

на власні очі бачив, як заходила колона. Потім оголосили збір у частині, я зібрав речі та поїхав у підрозділ. Люди в цей момент масово їхали з міста, заправки були забиті автівками, біля банкоматів — черги. Трохи хаос був. Нам виділили машину, і ми з групою людей поїхали отримувати боєприпаси. Прибули з ними назад у батальйон і почали озброювати людей. “Найважча” зброя, що в нас була того дня — ручні гранатомети. Нас почали розподіляти по об’єктах. Конкретно я з групою з шести людей був на дзвіниці церкви поряд з нашою військовою частиною. І звідти ми тримали сектор — відрізок дороги», — **Юрій Дейнека**, військовослужбовець 91 окремого Охтирського полку підтримки.

«Зранку чоловік (він теж офіцер) сказав, що є команда “Тривога!” і ми біжимо в частину. Прийшли на наради до своїх командирів, зрозуміли, що просто не буде. І хоча ми готувалися до можливої повномасштабної війни, але, коли вона почалася, все відбувалось по-іншому. Вранці 24 лютого командири оголосили нам: хто з жінок хоче піти, може написати рапорт і йти додому. Але я вирішила залишитись. Я офіцер, закінчила військовий виш, маю знання і хочу зараз приносити користь. Моя посада — офіцер МПЗ (морально-психологічне забезпечення. — Авт.). Крім бойових офіцерів у війську має бути й той, хто морально підтримає, підбадьорить, налаштує солдата, щоб у нього не було паніки. Крім того, я готувалася: до повномасштабної війни багато читала і дивилася ролики в мережі з тактичної медицини, аби за потреби вміти

надати першу допомогу. До нас на КПП почали приходити люди. Приходили і новобранці, і резервісти, і ті, хто хотів приєднатися до ТРО. Моє завдання — бути там і займатися пропуском режимом. Відбирати людей, записувати їхні паспортні дані, обліковувати. Здавалося б — бюрократія, але як вона нам потім допомогла... Без документів людей не пускала, бо в тій ситуації неясно було, хто ці люди, і зброю ми їм не видавали», — «**Нона**», військовослужбовиця 91 окремого Охтирського полку підтримки.

Після прориву державного кордону росіяни взяли під контроль селище Велика Писарівка і рушили дорогою в бік Охтирки. Відстань між цими населеними пунктами становить, згідно з мапою, 48 кілометрів. Населені пункти на цьому відрізку фактично один за одним опинялися під окупацією. На те, щоб сформувавши план оборони Охтирки та підготуватися до зустрічі окупанта, у захисників міста було усього кілька годин.

«Знаючи, що зіткнення нам не уникнути, я ухвалив рішення готувати місто до оборони й до боїв у місті. За кілька годин була створена система засідок, як вздовж вулиць, де можливий рух противника, так і на дахах будівель. Також були встановлені фугаси й мінні шлагбауми. Все, що в нас було на той момент із “типу важкого озброєння” — це гранатомети РПГ-22, 26 і два БТР-70. Отже, знаючи склад колони противника, я чітко розумів, що протистояти ми зможемо тільки у разі створення ефекту раптовості — іншого

варіанту не було», — **Денис Дикий** (під час боїв за Охтирку — командир 91 окремого Охтирського полку підтримки, Герой України).

У той самий час про початок великої війни дізнаються і цивільні мешканці Охтирки. Хтось вирішує одразу покинути місто, хтось прямує до військкомату, хтось — нашвидкуруч скуповує їжу, ліки, знімає готівку в банкоматі чи шикуються в чергу на заправці. У міській раді мер Охтирки Павло Кузьменко збирає нараду з керівниками різних департаментів та підприємств міста, вони обговорюють свій план дій. Також починають самоорганізовуватись і місцеві активісти, волонтери, підприємці. Місто готується до оборони.

*«Вранці, десь близько 4 ранку, я почув вибухи з боку кордону, близько. Подзвонив до своїх друзів-мисливців у Велику Писарівку, питаю: “Що там у них?”, а вони кажуть: “Все нормально, почалася війна”. Я відправив родину на дачу за місто, а сам поїхав на роботу, почав організовувати хлопців, збирати своїх егерів. Спочатку ми розвезли їжу: спершу в лікарню, щоб у них там був запас, потім військовим у частину. Ми були готові робити все, що потрібно, аби захистити своє місто», — **В'ячеслав Клименко**, мешканець Охтирки, в. о. Охтирської організації мисливців та рибалок.*

«У мене біля ліжка стоїть дротове радіо. Десь о 04:35 воно запрацювало і було оповіщення, що почалося повномасштабне вторгнення. По голосу було

чути, що людина, яка це оголошує, дуже хвилюється. Ми з чоловіком піднялися, дивимося один на одного і не можемо зрозуміти, що відбувається. Спершу навіть подумали, що, можливо, це — навчання. Далі чоловік зібрався на роботу, я теж почала збиратися. Пішла в міську раду. Вже о сьомій ранку там було людно, у залі засідань була нарада керівників. Обговорювали на ній, пригадую, все й одразу: йшлося про те, як працювати, що робити, як бути з охороною, адже багато підприємств міста потребувало охорони. По завершенні наради я підійшла до нашого міського голови та запропонувала звернутися до охтирчан. Він зі мною погодився, і ми поїхали в студію на радіо. Зателефонувала нашому режисерові, він теж приїхав на роботу. Спершу міський голова звернувся до містян у прямому ефірі, але водночас ми зробили запис, щоб його можна було повторювати протягом дня. Далі ми транслювали це звернення щогодини. У місті в цей час вже скрізь була гнітюча атмосфера. У школі, де розташована наша студія, я бачила, що вчителі зібралися і пішли додому. Через кілька годин, близько одинадцятій, до нас зайшла чергова завгосп школи і залишила ключі від приміщення, щоб ми могли закрити школу, коли підемо додому. А далі було як у сні, страшному сні...», — **Світлана Терешкова**, мешканка Охтирки, директор комунального підприємства «Телерадіокомпанія “Охтирка”».

Аби дістатися від кордону до околиць міста, росіянам знадобилося близько шести годин. Свідки та учасники тих подій згадують, що окупанти не розгля-

дали Охтирку як серйозну перешкоду на своєму шляху та не чекали тут опору, а тому поводитися нахабно і зухвало. Потім це підтвердили й документи, знайдені військовими у трофейній російській техніці: Охтирка мала бути просто транзитною точкою для подальшого просування російських колон вглиб країни, яку мали взяти під контроль без бою. Але росіяни прорахувались — у місті на них вже «чекали».

*«Вранці я отримав від командира вказівку їхати на перехрестя Кириківка-Харків і зробити там блокпост. Виїжджаю в той бік і в'їжджаю просто в російську колону. Першою йшла їхня розвідка без номерів, я навіть на якусь мить подумав, що то наша розвідка: вони були в мультикамі й без розпізнавальних знаків. Далі бачу — їде "Тигр" і "Рись" з "Тайфуном" і думаю: "Е-е-е, ні, у наших такого немає". Ті вже були у своєму "жаб'ячому" камуфляжі, з білими пов'язками. Звернув до залізничного вокзалу вуличками, доповідаю командирю, що росіяни вже в місті. Попросив у цивільного курточку, одягнув її, аби доїхати до частини. Доїхав, доповів командирю полку. Мені доручили займатися зовнішнім периметром оборони. Зібрав людей, в яких був впевнений, розставили їх по дахах на будівлях біля частини», — **Володимир Васишин**, військовослужбовець 91 окремого Охтирського полку підтримки.*

«До межі міста вони рухалися навіть без розвідки. Лише на околицях Охтирки колони зупинилися на узбіччі, але не розосередили техніку і не виставляли

дозори, а відправили розвідку на цивільних машинах, які вони “віджали” по дорозі від кордону до міста. Розвідники ворога проїхали в центр міста, об’їхали навколо частини й згодом зайшли в місто передовим загonom. Склад цього загону був таким: пункт управління 96 розвідувальної бригади 1-ї танкової армії, чотири танки Т-72Б3, два БТР-80, “Тайфун”, “Рись”, дві КШМ на базі КаМАЗ і “УРАЛ” з боєкомплектom. Розвідники противника на цивільних машинах знов об’їхали навколо частини, вневнилися, що все начебто спокійно, і почали рух вздовж частини у напрямку автомобільної дороги Охтирка — Гадяч — Київ», — **Денис Дикий** (під час боїв за Охтирку — командир 91 окремого Охтирського полку підтримки, Герой України).

Росіяни заїжджають в Охтирку і рухаються вглиб міста вулицею Перемоги. Хтозна, чи помітив бодай хтось з них пам’ятний знак обабіч дороги на одному з перехресть, повз який вони їхали того дня. Цей знак на розі вулиць Перемоги та Танкістів-кантемирівців повідомляв: «Вулицю названо на честь танкістів-кантемирівців 4-го гвардійського танкового корпусу під командуванням генерал-лейтенанта Полубоярова П. П., що звільняли Охтирку від фашистських загарбників у серпні 1943 року». За іронією долі, російські військові, які проривались у місто того ранку, були з тієї самої Кантемирівської дивізії. От тільки цього разу вони помінялися ролями та прийшли сюди як окупанти й загарбники. Цей пам’ятний знак можна побачити і сьогодні, щоправда, після всіх воєнних злочинів сучасних

«кантемирівців», вулицю перейменували одразу після деокупації Сумщини. Тепер вона має назву Вокзальна. А тоді, 24 лютого, проїхавши вулицю Перемоги, російська техніка виїхала на вулицю Київську. У цей момент оборонці міста отримують команду відкривати вогонь з усього наявного озброєння.

*«На той момент ми вже розставили людей і чекали. Першими пройшли танки, танкам ми нічого не зробили, хоч і стріляли по них з ручних гранатометів. Танки їхні проскочили. А от далі “стрілкотнею” добре “насапали”. Потім дізнався, що водію “Рисі” куля поцілила під пахву. Він сконав у посадці, знайшли його згодом, через кілька місяців. Коли діставали його труп, то його вже і тварини поїли. Того дня, 24 лютого, ми ще з одним хлопцем полізли й витягли двох росіян з підбитої техніки. Один майор, пам’ятаю, був. А другий — капітан. Вони були в шоку. Багато було серед них зовсім молодих, ледь не дітей. Дехто з полонених після того бою росіян розповідав нам, що були на навчаннях, хтось “відморожувався”, але насправді вони все знали і все розуміли — куди й навіщо вони йдуть», — **Володимир Васишин**, військовослужбовець 91 окремого Охтирського полку підтримки.*

«Одиниць 15 техніки, мабуть, було: і танки, і БМП, і БТР, і колісна. Вони їхали вулицею Київською, їх почали обстрілювати з РПГ, з автоматів, розстріляли машину з боєкомплектom. Боєприпаси почали детонувати. Так ми прийняли перший бій. Але частина

колони встигла пройти далі. Після цього бою з околиці міста було чути звуки бою, а в центрі вже було тихо. Так ми пережили першу добу», — **Юрій Дейнека**, військовослужбовець 91 окремого Охтирського полку підтримки.

«24 лютого ми з начальником з персоналу вивозили документи з частини — особові справи, відомості по зарплаті. За нормативами треба везти в архів до Києва, але про який Київ за тих обставин вже могла бути мова? Відвезли першу частину, завантажуюмо другу партію — і тут по “радеїці” передають, що йде російська колона і вона вже поряд із частиною. Чую — танк почав стріляти. Він дійшов до перехрестя, по ньому почали стріляти з гранатометів, і він хаотично крутив баштою і гатив у всі боки. У багатоповітряну поціливі. Один росіянин поліз на паркан нашої частини, там його і “зняли”. Складно зрозуміти логіку його дій. Інші тікали в бік заправки, там їх потім мисливці ганяли. У підбитих машинах були документи — розвіддані про Охтирку, про частину, про командира — вся інформація», — **«Скрудж»**, військовослужбовець 91 окремого Охтирського полку підтримки.

Той самий ефект раптовості, на який розраховував Денис Дикий, спрацьовує: росіяни розгублені та налякані. Під час першого бою захисникам міста вдається підбити ворожі БМП-2, бойові машини «Тигр», «Рись», дві командно-штабні машини та «Урал» з боекомплектom. Одна з машин в'їжджає до двору приват-

Спалена російська техніка. Фото Андрія Міхеєва

ного будинку на вулиці Київській, зніщи паркан. За даними Дениса Дикого, у перший день було ліквідовано 5 окупантів.

«У той момент на КПП частини було скупчення людей, близько 50 осіб, всі хотіли якомога швидше отримати зброю. Пішла інформація, що російська колона їде по Київській, я побачила першу російську машину, а в мене перед КПП стільки людей — один постріл, і могли б бути великі жертви... Не знаю, чи правильно я зробила, але дала команду відкрити ворота частини та запустити всіх. А колона їде. Перша реакція — побігла до своїх хлопців у казарму. У мене була з собою аптечка, я готувалась у разі необхідності надавати їм медичну допомогу. Коли наші зупинили ту колону, почав детонувати боєкомплект, у казармі

повилітали вікна. Пам'ятаю хлопця — саме він зробив постріл, який зупинив водія однієї з російських машин, зовсім молодий. Пам'ятаю його очі. Не кожен може легко сприйняти факт, що ти щойно вперше вистрелив у людину. Так, це ворог, але все одно — це не так просто, як багатьом може здаватися. Ми з ним тоді поговорили і стало зрозуміло, що цей хлопець дуже відважний, справжній воїн, він потім був на своїй позиції до останнього. Того дня його позиція була на даху і його просто неможливо було звідти витягти. Після зупинки першої колони у всіх була ейфорія — ми зрозуміли, що можемо їх зупинити», — «**Нона**», військовослужбовиця 91 окремого Охтирського полку підтримки.

«Ми працювали в студії, намагалися підготувати якісь матеріали і помітили, що зв'язку немає взагалі ніякого. Але якимось дивом прийшло повідомлення від знайомої: “В Охтирці танки”. Студія в нас закрита, вікон немає. Поки ми дісталися вікна, вже почули гудіння. На великій швидкості повз школу їхали танки, бронемашини без розпізнавальних знаків, один за одним. Це була така страшна картина... А через кілька хвилин ми почули перші постріли. Страх був просто неймовірний. Студія на другому поверсі, я спустилася на перший, вийшла на вулицю і побачила, що люди так уже підтюпцем біжать, одна з жінок запитала — де укриття, де їй сховатись? Я показала. А інша жінка попросила впустити її в школу. Я намагалась її переконати, що їй краще піти в укриття, але вона напо-

лягала. Я впустила. Не пам'ятаю, скільки минуло часу, як знову, попри відсутність зв'язку, прийшло повідомлення з міської ради. Сказали забирати речі, закривати все і бігти швидко додому. Було страшно, але ми побігли. Провели трішечки жінку ту, яка була з нами в школі, бо хвилювалися за неї. Пам'ятаю, як телефонувала її донька, яка просто кричала в слухавку: «Мамо, біжи швидше додому!»», — **Світлана Терешкова**, мешканка Охтирки, директор комунального підприємства «Телерадіокомпанія «Охтирка»».

Як згадували вище, попри прицільні постріли з ручних гранатометів, російським танкам з першої колони таки вдалось вислизнути і проїхати через місто. Протягом наступних днів їхні екіпажі блукатимуть селами та лісосмугами Сумщини (декому навіть вдалось заїхати на територію Полтавської області), у пошуках пального, їжі та порятунку, доки їх не переловлять чи не знешкодять військові та місцеві мисливці.

«Я — підполковник запасу, зараз на пенсії, працюю на підприємстві. Вранці 24 лютого я вийшов на роботу: наше підприємство розташоване на вулиці Київській, ми вивільнили захисну споруду, нанесли туди води та харчів для працівників, і я вже йшов отримувати завдання від командира нашого гарнізону. І якраз у цей час російська колона зайшла в Охтирку. Стрілянина, вибухи. Я приєднався до однієї з груп, яка вступила в бій. Легша техніка зупинилась тут, біля нашого нафтогазовидобувного управління. Коли все закінчи-

лося, ми побачили першого вбитого москowitzа. Це був розвідбатальйон танкової Кантемирівської дивізії. Основна частина живих росіян втекла в ліс, потім їх ловили. Телефоную командирю, доповідаю, що маємо першого “200” окупанта, офіцера. При ньому документи. Мені дали команду збирати те все докупи і йти до командира. Він насварив, сказав, що це мій перший і останній бойовий вихід і що йому потрібні мої знання і моя голова, тож далі я був при командирові. Росіян, даруйте, взяли “на слабó”, бо вони були впевнені, що пройдуть без жодного опору. Частина танків таки того дня прорвалася. Вони йшли на Гадяч, а далі в них закінчилося пальне і місцеві мисливці їх ганяли по лісо-смугах і, зрештою, пов’язали», — **Ігор Біленко**, учасник оборони Охтирки.

«Від командира нашої місцевої військової частини я отримав доручення їздити Охтиркою і шукати росіян. Поїхав, включив камеру в машині, катаюся. Немає. Поїхав у бік села Доброславівка, дивлюся — стоять танки. Подумав, що то наші, але потім бачу — машини всі від них тікають. Під’їжджаю ближче — росіяни. Дзвоню командирові, кажу: “Знайшов, ось де вони”», — **В’ячеслав Клименко**, мешканець Охтирки, в. о. Охтирської організації мисливців та рибалок.

Серед тих, хто йде в лісосмугу, аби наздогнати втікаючих на всі боки росіян, був і місцевий підприємець Володимир Лисенко, який став на захист міста 24 лютого і зник безвісти. Його знайдуть через кілька

днів. Він був першим захисником міста, який віддав життя в бою з окупантами*.

«Вранці 24 лютого я швидко відправив сім'ю в евакуацію, а сам пішов у військову частину. Ми з Володимиром Лисенком — друзі, він приїжджав того дня до частини, децю підвозив. Я отримав завдання прочесати одну ділянку з групою: з російської підбитої машини група росіян втекла, і нам треба було їх знайти. У цей час почали дзвонити родина і друг Володі, питали, чи я його не бачив. Коли ми виконали задачу, я поїхав на те місце на околиці міста, і в районі заправки стояла машина Володі, поряд — російська підбита техніка. Ми з товаришем пішли шукати сліди росіян. Знайшли. Ходили до п'ятої години вечора, переслідували їх. Коли стемніло, повернулися до міста.

Того дня, прочісуючи місцевість, ми дізналися від місцевих, що були поранені полонені росіяни, яких відвезли в місцеву лікарню. Ми поїхали туди. Один полонений говорив, що він — старший лейтенант. Мав поранення руки, лікарі надали йому допомогу. Потім виявилось, що він брехав і насправді він майор. Через кілька днів ми дізналися про долю Володі Лисенка. До нашої лікарні потрапили інші поранені російські полонені. Один з них нам і розповів про долю Володі. У росіян був поранений боєць, який кинув зброю. Володя переслідував їх, підібрав зброю і вийшов на них. Командир тої групи, щоб замести сліди, вирішив вбити його... Самі почали рухатись у бік кордону, але їх піймали», —

* Історія В. Лисенка та його родини на стор. 116.

Володимир Гейко, військовослужбовець 154 окремого батальйону ТРО.

Паралельно з цими подіями на залізничний вокзал в Охтирці прибуває 93 окрема механізована бригада «Холодний яр». Тут ешелони бригади мали розвантажити техніку і висунутися на попередньо визначені рубежі. Але «холодноряцям» доводиться вступати в бій буквально «з коліс». Бригада «Холодний яр» — один з найбоєздатніших та, без перебільшення, найславетніших підрозділів ЗСУ. За попередні 8 років війни ця бригада повернула під український прапор чимало населених пунктів Донбасу, боронила Донецький аеропорт та околиці Донецька (Опитне, Піски, шахта «Бутівка»), пройшла бої за Іловайськ, воювала на Луганщині (Кримське, Новотошківка та ін.), в Авдіївці та Волноваському районі. У перші дні повномасштабної війни бригада займає широкий фронт на Сумщині та Харківщині. На захист Охтирки стає 1-й батальйон під командуванням Олександра Сліпка*. 93 бригада приймає бій з росіянами на в'їзді в місто.

«24 лютого вранці ми вже були на вокзалі в Охтирці, розвантажували техніку. Вже всім, зокрема і мені, з дому зателефонували, що по всій Україні бомбардування та обстріли, у людей страх, паніка. Наш командир батальйону дуже стриманий чоловік. Те, що почалося — це вже було зовсім не ООС. Наша перша рота дала перший бій — на перехресті, де дорога веде на

* Спогади О. Сліпка читайте на стор. 175.

Велику Писарівку і Богодухів. Дві колони йшли тоді з боку Великої Писарівки. Наші хлопці не дали проїхати цим двом російським колонам, дали їм зрозуміти, що ми тут є і що ми кістками ляжемо, але Охтирку вони не візьмуть і далі не поїдуть. Ми всі були готові максимально. Отже, нормально ми їх “зустрічали”, майже з квітами, як вони і хотіли. У той день ми взяли перших полонених. Перша четвірка — зовсім молоді, 21-22 роки. Потім був ще один. Всі розповідали, що їхали на навчання. Один з полонених говорив, що “Зеленський з путіним домовились про спільні навчання”. Підготовки нуль, амуніція така собі... На другий чи на третій день ми подзвонили до батьків одного з них, розмовляли. Безвольні, перелякані — такими ми побачили цих... тих, хто називав себе “другою армією світу”», — **Владислав**, військовослужбовець 93 окремої механізованої бригади «Холодний яр».

Поширена думка, що в Охтирці перші цивільні були вбиті росіянами 25 лютого 2022 року. Але це не так, перша кров пролилась у перший день повномасштабної війни: це були 19-річна охтирчанка Ілона Богатир та 45-річний Дмитро Сухачов. Дмитро працював водієм «швидкої» в Охтирці. А Ілона, за словами її матері, того дня хотіла приєднатися до місцевої тероборони як медик. Ілона загинула на околиці міста, на вулиці Перемоги неподалік АЗС «Маршал». Військовослужбовці 93 бригади намагались надати їй медичну допомогу, але поранення було несумісним з життям: у дівчини була перебита сонна артерія.

«У той момент я був на перехресті. Чую — машина сигналізує сильно, туди біжить “Док”, бачу — це цивільна машина, “Жигулі” блакитного кольору. Під’їжджає ця автівка, я відкриваю двері, а там — дівчина, вся в крові. Я дістаю її, знаходжу поранення, затискаю рукою, кричу: “Поранення в шию! Несіть бандаж!”. “Док” готував бандаж, а я дивився на цю дівчину. Вона вже поблідла, я по очах бачив, що це все, але не втрачав надії. Наклали бандаж на шию. Підійшов чоловік зі сльозами на очах, він був за кермом автівки, і питає: “Вона буде жити?”. Я розумію, що треба сказати правду, але як сказати? Мені так було шкода цих людей. Дівчина померла», — «**Артист**», військовослужбовець 93 окремої механізованої бригади «Холодний яр»*.

У перший день повномасштабної війни «холодноярцям» вдається остаточно витіснити ворога за межі міста. Часом у медіа говорять про «деокупацію Охтирки», але це помилка: місто ніколи не було в окупації чи в оточенні. Починаючи з 25 лютого, усі бої точилися за межами Охтирки. Втім на місто чекав пекельний місяць обстрілів, постійних авіанальотів, втрат, холоду та жаху. Але Охтирка вистойть, попри все.

* Записано Андрієм Міхеєвим.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	3
<i>Розділ 1 ПЕРШИЙ ДЕНЬ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ.</i>	10
<i>Розділ 2 25 ЛЮТОГО. «СОНЕЧКО»</i>	29
<i>Аліса</i>	37
<i>Місто на роздоріжжі</i>	44
<i>Розділ 3 ЧОРНИЙ ДЕНЬ</i>	56
<i>Любов, що перемагає все</i>	70
<i>«НОНА»</i>	73
<i>Розкопки</i>	78
<i>Інна Дерусова</i>	81
<i>Поверни мені ім'я</i>	85
<i>Той, хто про себе вже не розповість</i>	91
<i>Розділ 4 МІСТО ГЕРОЇВ</i>	106
<i>Злочин і кара</i>	106
<i>Мисливиці</i>	111
<i>Володимир Лисенко</i>	116
<i>ТЕЦ</i>	128
<i>ППО</i>	145
<i>Врятувати минуле</i>	157
<i>Рятувальники</i>	166
<i>93</i>	175
<i>На чолі міста</i>	181
<i>Розділ 5 ТИЛ</i>	190
<i>Очі війни</i>	197
<i>Цей березень був особливо холодним</i>	208
<i>Постскриптум. ЖИТТЯ</i>	215